

К ВОПРОСУ ИСТОРИИ БИБЛИОГРАФИИ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ГРУЗИИ

Грузинская детская литература насчитывает не одно столетие. По свидетельству специалистов, первое детское произведение относится к V-VI векам. Но первым письменным свидетельством является новелла IX века, посвященная проблеме детского воспитания, ставшая позднее книгой для детского чтения. Примечательно, что первая печатная книга для детей вышла из типографии грузинского царя Вахтанга VI в 1711 году.

Наиболее интенсивно печатание детских книг приходится на начало XIX века, часть этих книг была оригинальной, а часть переводной. Конец XIX и начало XX веков – период наиболее бурного развития грузинской детской литературы, когда известные грузинские общественные деятели, 60-ники, обратили серьезное внимание на проблему детского чтения. Начинают издаваться детские журналы: «Цкаро» («Источник») – 1881, «Нобати» («Дары природы») – 1883, «Джеджили» («Побеги») – 1890, «Накадули» («Ручей») – 1904 и др., на страницах которых печатаются произведения известных грузинских писателей, благодаря которым в грузинскую детскую литературу вошла реальная жизнь с ее острыми социальными проблемами. Одновременно грузинская детская литература обогащалась переводами произведений иностранных авторов, что стало действенным фактором для развития культурных связей с зарубежными странами.

С этого времени возникает повышенный интерес к личности ребенка, проводятся эксперименты для выявления фактора воздействия чтения на психологию ребенка. Печатаются научные, теоретические методические исследования о детской книге и детском чтении. Все это требовало учета и систематизации детской литературы и материалов для детского чтения, критической оценки выходящей продукции, учета, отбора и рекомендаций лучших книг для детского чтения.

Поэтому, когда в конце XIX – начале XX веков началось составление библиографических указателей, то в первую библиографию

вошли и книги для детского чтения. Первый такой библиографический указатель был составлен Г.Шаншиашили – «Хронологический указатель книг и брошюр, вышедших на грузинском языке с 1629 по 1883».- Тф.,1883.-71 с. В предисловии составитель с сожалением отмечал, что литература всех народов имеет свой каталог, а грузинская литература его до сих пор не имела. Поэтому цензурный комитет поручил ему исправить упущение и составить каталог. Материал в каталоге был расположен систематически, а в разделах – хронологически, причем названия книг и брошюр были даны на грузинском и русском языках. Несмотря на то, что в каталоге детская книга не дана отдельной рубрикой, примечательно, что это была первая попытка собрания детской книги воедино.

В 1846 году в Тифлисе была открыта Публичная библиотека, а в 1861 году вышел в свет каталог книг, хранящихся в библиотеке, составленный директором библиотеки Адольфом Берже («Краткий каталог Тифлисской публичной библиотеки: 1846-1861».-Тф.,1861), который издавался с продолжениями.

В 1879 году по инициативе грузинских общественных деятелей было создано Общество по распространению грамотности среди Грузии, а уже в 1881 году Общество основало свой музей и при ней библиотеку, в задачу которой входило собирание и хранение рукописных и печатных книг. Поэтому сразу же возник вопрос о создании каталога, и уже в 1887 году, вышел в свет каталог, составленный Н.Мтва-релашвили – «Каталог хранилища книг Общества по распространению грамотности среди Грузии», Тф., 1887., в котором детская книга дана уже обособленно: «Педагогика. Юношеская литература».

Впоследствии это Общество издало несколько каталогов, в которых детская литература была дана также отдельно, хотя и с некоторыми неточностями.

В 1908 году был опубликован каталог грузинских книг Кутаисской городской библиотеки – «Каталог грузинской книги Кутаисского книгохранилища» - Кутаиси, 1908.- 81 с. Детская литература выделена в нем в специальный раздел, а материал расположен в алфавитном порядке.

В 1916 году при Народном доме был издан «Каталог публичной библиотеки им. Зубалашвили» - Тб.,1916, составленный С.Гуджабидзе, в котором книги выделенные для юношества, скорее напоминают список.

В 1919 году был издан «Каталог библиотеки Народного клуба», в котором книги для юношества впервые сгруппированы по возрастам:

- а) старший возраст,
- б) младший возраст.

В конце XIX – начале XX веков помимо каталогов книгохранилищ и библиотек, печатали каталоги книжных магазинов, т.н. каталоги «книжной торговли», в которых отдельно были даны списки книг для детского чтения. С этой стороны интересны каталоги книжного магазина Гр. Чарквиани (учреж. в 1878 г.). Из печатных каталогов этого магазина до нас дошли каталоги изданные в 1881 и 1888 годах.

Из каталогов книжных магазинов известны каталоги магазина «Алиони» («Рассвет»), владельца В.Гаделиа – Тб., 1909; каталог магазина «Т.Мтавривили и К» – Кутаиси, 1910-52 с. Заслуживают внимания подобные каталоги и Общества по распространению грамотности среди грузин, которые печатались систематически с 1889-1914 годы.

Как видно из перечисленных каталогов, составители своеобразное внимание обращали на книги для детского чтения. Но для того, чтобы руководитель детским чтением нужны были специальные библиографические указатели, с помощью которых дети могли бы выбрать подходящую для них книгу. Первой попыткой подобного библиографического труда явился каталог юношеской книги, изданной в Кутаиси в 1905 году по инициативе Кутаисских педагогов. Это была рекомендательная библиография книг для детей всех возрастов.

Педагоги с болью в сердце отмечали, что дети слабо владеют родной речью, обучение родному языку не поставлено на должный уровень. Поэтому они советовали родителям – руководителям чтения – подбирать книги для детей соответствующих возрастов на грузинском языке (как произведения грузинских авторов, так и иностранных, переведенные на грузинский язык). По мнению авторов, это должно было способствовать воспитанию чувства патриотизма и гордости за свой язык и литературу. Конечно, знание иностранных языков обогащает человека, но «если у здания нет прочного фундамента, то прочные стены на нем возвести невозможно», утверждали авторы. С современного подхода к требованиям библиографии для детей у каталога много недостатков, но для того времени это было большим шагом вперед в деле составления детской библиографии.

Новый этап в деле составления ретроспективных библиографических указателей начинается с сороковых годов XX столетия, когда вышла в свет ретроспективная библиография «Грузинская книга» («Картули цигни»), 1941, библиография, т.1, 1629–1920. В этой библиографии детская книга тоже не выделена в отдельную рубрику, поскольку материал в ней расположен хронологически, но детскую книгу можно отыскать по предметному указателю. Последующие тома

этой книги составлены по систематическому ряду, где детская книга выделена уже в самостоятельный раздел.

Впервые детская ретроспективная библиография отдельным изданием вышла в свет в 1961 году, составители М.Томадзе и В.Джоджуа (Детская грузинская книга. – Тб., 1963), включающая издания 1860-1960-ых годов. Но детские книги, переведенные и изданные на грузинском языке, также детские энциклопедии, изданные в более ранние годы, в состав этой библиографии не вошли, что конечно, является упущением составителей. Сей факт составители объяснили отсутствием этих книг в фондах библиотек, но, с нашей точки зрения, этот пробел можно было бы восполнить из старых библиографических указателей.

В 1974-1979 гг. вышла в свет ретроспективная библиография грузинской детской книги в двух частях. Первая книга включала в себя грузинскую детскую книгу с 1823 по 1920 годы. Составитель первой части Илья Горгадзе в предисловии отмечает, что книга претендует на исчерпывающее описание книг, изданных за эти годы, но и в этой книге есть некоторые пробелы. Как известно, некоторые детские книги, переведенные на грузинский язык, печатались без указания фамилии автора, только за подписью переводчика. Заслугой Горгадзе можно считать то, что он внес в свою книгу исправления, установленные З.Ткабладзе в отношении авторства многих детских переводных произведений. Библиография в книге дана в дух разделах: художественная литература и научно-популярная литература.

Вторая часть вышеупомянутой книги составлена И.Горгадзе и М.Томадзе (Грузинская советская детская книга, 1921-1970: Аннотированная библиография. – Тб., 1974. – 473 с.) и включает в себя три раздела:

- 1) художественная литература,
- 2) научно-популярная литература,
- 3) литературоведение и языкознание.

Кроме вышеуказанных полных библиографических указателей отдельными лицами были составлены и изданы рекомендательные и ретроспективные библиографические указатели, в которых вошли как оригинальные произведения, так и переводы. К числу таких наиболее фундаментальных библиографических указателей относится составленный нами указатель. (Аннотированный библиографический указатель переводов русской детской литературы с 1739 по 1930 годы (составитель Ткабладзе З.П. – Тб., 1974.) Автор проделал большую работу по установлению авторства русских писателей, произведения которых печатались в Грузии без указаний на автора, а только под фамилией переводчика. Нами были установлены авторы много-

численных детских произведений (110 лиц), и в последующих библиографических изданиях наши изыскания нашли свое отражение.

В настоящее время проводится большая и плодотворная Работа по составлению библиографических указателей последующего периода. Работа ведется как работниками библиографических учреждений, так и отдельными лицами.

Zemfira Tkabladze

TO THE ISSUE OF HISTORY OF CHILDREN'S LITERATURE BIBLIOGRAPHY IN GEORGIA

ANNOTATION

In the scientific article of Prof. Zemfira Tkabladze is considered beginnings and development of children's literature in Georgia and associated of compilation of corresponding bibliography.

In the beginning children's literature was reflected in General bibliography and catalogs;

Afterwards, by initiative of prominent Georgian writers, teachers and educational specialists, who decided to create special bibliography for children's literature, there was compiled the catalog for children's reading taking into account scale of age.

Zemfira Tkabladze

GÜRCÜSTANDA UŞAQ ƏDƏBİYYATI BİBLİOQRAFİYASININ TARİXİ MƏSƏLƏSİNƏ DAİR

XÜLASƏ

Elmi məqalədə prof. Z. Tkabladze Gürcüstanda uşaq ədəbiyyatı bibliografiyasının meydana gəlməsi və inkişafı, bununla əlaqədar olaraq bibliografik göstəricilərin tərtibinin zəruriliyi məsələlərinə aydınlıq gətirir.

Burada göstərilir ki, uşaq kitabı əvvəllər ümumi bibliografik göstəricilərdə və kataloqlarda öz əksini tapmışdır. Sonralar gürcü yazıçıları, pedaqoqları və uşaq mütaliəsinə rəhbərliyi həyata keçirən şəxslər uşaqlar üçün yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla xüsusi bibliografiyanın yaradılması təşəbbüsünü irəli sürmüşlər.

Rasim KAZIMOV

*Pedaqoji elmlər namizədi,
dosent*

PULLU KİTABXANA XİDMƏTLƏRİ

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxanaların marketing fəaliyyətində müxtəlif fərdi və kollektiv informasiya istehlakçılarına pullu xidmətlərin təşkili mühim yer tutur.

Hazırda dünya kitabxana-informasiya müəssisələrinin əksəriyyətində oxuculara təqribən 50-dən yuxarı müxtəlif səviyyədə hazırlanmış pullu xidmətlər göstərilir.

Onu da qeyd etməliyik ki, pullu kitabxana xidmətlərinin geniş yayılmasına baxmayaraq, hələ də bu iş kitabxana mütəxəssisləri və oxucular tərəfindən bərmənali qiymətləndirilmir. Yəni bu işin tərəfdarları ilə yanaşı əleyhdarları da vardır.

Pullu xidmətlərin tərəfdarları bu işin zəruri olmasını ilk növbədə dövlətlərin kitabxana işinə vəsait ayırmaq imkanlarının ildən-ildə məhdudlaşdırılmasında görürlər. Bundan başqa, əlavə pullu xidmət tərəfdarları belə hesab edirlər ki, mühüm kitabxana, bibliografiya və informasiya xidmətlərinin əmtəə xassəsi alması oxucuları və bütövlükdə informasiya istehlakçıların cəmiyyətdə kitabxana xidmətinin əhəmiyyətini daha dərindən dərk etməyə sövq edir, kitabxana-informasiya müəssisələrində yüksək keyfiyyətli, optimal və mədsədyönlü xidmət növlərinin formalaşması üçün maddi zəmin və stimulyaradır, kitabxana kollektivlərində təşəbbüskarlıq, yaradıcılıq və novatorluq meyillərinin güclənməsinə səbəb olur.

Nəhayət, pullu xidmət tərəfdarlarının qənaətinə görə belə xidmətlər nəticəsində əldə edilmiş vəsait kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi, informasiya ehtiyatlarının zənginləşməsi, kitabxanalara daha yüksək ixtisaslı kadrların cəlb edilməsi və kitabxanaçı əməyinin maddi stimullaşdırılması üçün əlavə imkanlar yaradır.

Pullu xidmətin əleyhdarlarının dəlilləri isə belədir: pullu xidmətlər kitabxana işinin tarix boyu formalaşmış maarifçilik və humanistlik ənənələrinə ziddir; pullu xidmətlər əhalinin zəif imkanlı və imkansız təbəqələrini kitabxana xidmətindən təcrid edə bilər; pullu xidmətlər kitabxanaları daha çox gəlir əldə etmək məqsədilə ənənəvi iş üsullarından uzaqlaşdırıb, təcridən qeyri-ciddi, əyləncəli tədbirlərə aludəçilik yoluna istiqamətləndirə bilər.

Göstərilənlərdən başqa pullu xidmət əleyhdarları belə hesab edirlər ki, mühüm kitabxana xidmətlərinin əmtəə xassəsinin verilməsi ilə əlaqədar kitabxanalara yeni texniki vasitələrin alınması yeni işçilərin cəlb edilməsi, marketing tədqiqatlarının aparılması, kargüzarlıq və s. əməliyyatların həyata keçirilməsinə yönəlmiş əlavə xərclər pullu xidmətlərin iqtisadi səmərəliliyini heçə endirə bilər, yəni xərclər qazandırdığından çox ola bilər. Biz burada pullu kitabxana xidmətləri haqqındakı mövcud mülahizələri təhlil edib, onların hansının haqlı və haqsız olmasına dair fikirlər söyləmək istəmirik. Lakin bu məsələ ilə əlaqədar təsdiqləməliyik ki, pullu xidmətlər ətrafında ictimaiyyətcə fikir ayrılığına baxmayaraq bu prinsip son onilliklər ərzində dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində geniş vüsət almış, vətəndaşlıq hüququ qazanmış və hazırda getdikcə genişləniş dərinləşməkdədir.

Müasir dövrdə pullu xidmətlər sistemi respublikamızın kitabxanalarında da təcridən formalaşma mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Onu da qeyd etmək ki, «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda kitabxanalarda pullu xidmətlər sisteminin tətbiqinin hüquqi bazası yaradılmışdır. «Kitabxana işi haqqında» Qanunun 28-ci maddəsində göstəriləndiyi kimi, kitabxanalar «nizamnamələrində göstərilən qaydada təsərrüfat fəaliyyəti və pullu xidmət əsasında büdcədən kənar fondlar formalaşdırırlar». Daha sonra Qanunun həmin maddəsində deyilir: «Kitabxanalarda pullu xidmət yalnız əlavə əmək sərfi tələb edən və müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyənləşdirilən xüsusi xidmət növlərinə aid edilir».

Dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində formalaşmış pullu xidmətlər sistemini şərti olaraq 3 növə bölmək olar:

1. İntellektual xidmətlər;
2. Təşkilati xidmətlər;
3. Servis xidmətləri.

İntellektual xidmətlər kitabxanaların marketing xidmətləri sisteminə ən yüksək qiymətləndirilən, onlara daha çox gəlir mənfəət gətirən xidmət növüdür. Buraya fərdi və kollektiv informasiya istehlakçılarının sorğu və sifarişləri əsasında elmi, texniki, texnoloji, sosial-iqtisadi

və humanitar problemlər üzrə informasiya axtarıqlarının aparılmasını, retrospektiv və faktiki bibliografik arayışların, referativ bülletenlərin, analitik icmalların hazırlanmasını aid etmək olar.

Son vaxtlar Rusiya və bir sıra MDB ölkələrinin milli və elmi-texniki kitabxanalarında yaradılmış biznes-kabinetlər müxtəlif şirkətlərin, biznes təşkilatlarının istehsalat birliklərinin, səhmdar cəmiyyətlərin və s. qurumların fəaliyyəti ilə əlaqədar dünya istehsalat texnologiyası, biznes əməliyyatları, əmtəə mübadiləsi və s. kimi iqtisadi problemlər üzrə analitik icmalılar hazırlayırlar ki, bunlar da sifarişçilər tərəfindən yüksək məbləğdə qiymətləndirilir və nəticədə kitabxanalar xeyli gəlir əldə edirlər.

İntellektual xidmətlər əsasən kollektiv sifarişçilər üçün sövdələşmə əsasında təşkil edilir.

Kollektiv sifarişçilərə elmi-tədqiqat müəssisələri, elmi cəmiyyətlər, istehsalat birlikləri, tədris müəssisələri, firmalar, korporasiyalar, şirkətlər və s. daxildir.

Kitabxanaların intellektual xidmətlərinin qiymətlərinin nisbətən yuxarı olmasına baxmayaraq, onlar cəmiyyətin informasiya bazarında yüksək qiymətləndirilən və iqtisadi baxımdan inkişaf etmiş ölkələrdə intensiv tətbiq edilən pullu xidmət növləri sayılırlar.

Kitabxanaların pullu xidmətlər sisteminə təşkilati xidmətlərin xüsusi yeri vardır. Bunların içərisində son vaxtlara qədər kitabxanalararası abonement xidməti üstünlük təşkil edirdi. Hazırda KAA xidmətində INTERNET sisteminə daha səmərəli istifadə edilir.

Təşkilati xidmətlər kompleksində kitabxanalar tərəfindən müxtəlif oxucu qrupları və kollektivlər üçün təşkil edilən kütləvi tədbirlər mühüm yer tutur. Əmtəə xassəli təşkilati-kütləvi tədbirlərə nümunə kimi kitabxanalarda yeni kitabların, təsviri və tətbiqi sənət əsərlərinin sərgi-satışını, kitabxanaların bazasında pullu peşə klublarının, dərnəklərin (xarici dillər, kompüterləşdirmə, rəsm, musiqi, stenoqram, cildləmə və s.) təşkilini, təlim-tərbiyə müəssisələrində kitab haftələrinin, kitab bayramlarının, elmi-tədqiqat və istehsalat müəssisələrində kitab icmallarının, informasiya və mütəxəssis günlərinin keçirilməsini göstərmək olar.

Avropa ölkələri və ABŞ kitabxanaları tərəfindən yeniyetmələr üçün yay vaxtlarında təşkil edilən səyahətlər, intellektual oyunlar, diyarşünaslıq xarakterli olimpiadalar və s. tədbirlər pullu xidmətlər sisteminə əhəmiyyətli yer tutur.

Kitabxanaların pullu xidmətlər sistemində ən çox yayılmış və özünə daha çox istifadəçi cəlb edən iş növü servis xarakterli xidmətlərdir.

60-cı illərdən başlayaraq ABŞ, Avropa, Yaponiya, Skandinaviya ölkələri kitabxanalarında həyata keçirilən pullu xidmətlər kompleksində intellektual xidmət növləri ilə yanaşı, sadə, tələbatçılara olduqca əlverişli qiymətlərlə təklif edilən servis xidmətlərinin xüsusi çəkisi getdikcə artmaqdadır.

Məsələn, ABŞ Konqres Kitabxanası, Britaniya Muzeyi Kitabxanası, Fransa Milli Kitabxanası geniş oxucu kütlələr ni olduqca əlverişli qiymətlərlə özündə müxtəlif mövzular üzrə yeni nəşrlərin bibliografik yazılarını əks etdirən maqnit lentləri və müxtəlif kompüter proqramları ilə təmin edir.

Bir sıra ölkələrdə müasir kompüter texnikasından istifadə edilməklə kitabxanaların fondunu əks etdirən elektron kataloqların diskləri hazırlanıb ucuz qiymətlərlə oxuculara satılır.

Kitabxanaların servis xidmətlərində sənədlərin surətinin çıxarılması, çoxaldılması, cildlənməsi və bərpa edilməsi, makina və kompüterdə yazılması, tərcümə edilməsi, oxucuların xüsusi marağına səbəb olmuş məşhur kitabların (bestsellərin), filmlərin, videokasetlərin, maqnitofon və videoyazıların, müxtəlif kompakt disklərin evdə istifadə etmək üçün verilməsi, müharibə veteranlarına, mühacirlərə, əlillərə evlərdə xidmət, mehmanxanalarda, pansionatlarda, müalicə müəssisələrində səyyar kitabxana xidmətinin təşkili və s. iş formaları geniş yer tutur. Son illər kitabxanalarda oxuculara müvəqqəti istifadə üçün yazı makinalarının, mikrofonların, hətta şəxsi kompüterlərin belə kirayə verilməsi təcrübəsi də getdikcə genişlənməmişdir.

Bir sıra inkişaf etmiş Avropa ölkələri kitabxanaları kabel televiziyaından səmərəli istifadə etməklə ayrı-ayrı şəxslərə, ailələrə evlərdə teleinformasiya, uşaqlar üçün «nağil saatları» və digər əyləncəli verilişlər təşkil edirlər.

Pullu kitabxana xidmətlərinin tərkibinin, forma və metodlarının ildən-ildə genişlənməsi və təkmilləşməsi onların müasir texnologiyadan istifadə etməklə hazırlanması və satış qiymətlərinin müntəzəm surətdə ucuzlaşdırılması belə xidmətlərlə getdikcə daha çox oxucuları əhatə etmək üçün geniş imkanlar açaraq, kitabxanaları daxil olan əlavə vəsaitin həcmi artırır.

Statistik məlumatlara görə, 2000-ci ildə Rusiya kitabxanalarında pullu xidmətlərdən istifadə edənlərin 62 faizini elmi-tədqiqat və təhsil müəssisələri, 24 faizini şirkətlər, firmalar, səhmdar cəmiyyətləri və s.

sənaye müəssisələri, 14 faizini isə digər idarə və müəssisələr, eləcə də şəxsi istifadəçilər təşkil etmişdir.

Beləliklə, pullu xidmətlər artıq dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində formalaşmış marketinq fəaliyyətinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında pullu kitabxana xidmətlərinin təşkili üçün hüquqi bazanın yaradılmasına baxmayaraq, bu iş kitabxanalarımızda hələ sistemli fəaliyyət kimi formalaşmamışdır.

Respublikamızın iri kitabxanalarında həyata keçirilən pullu xidmətlər epizodik olub, əsasən xırda servis xarakteri daşıyır (surətçıxarma, çoxaltma, cildləmə və s.), kitabxana xidmətinin mühüm istiqamətlərini əhatə etmir.

Respublika Mədəniyyət Nazirliyi və Milli Kitabxana tərəfindən kitabxanalarda pullu xidmətlərin təşkilinə dair heç bir normativ sənəd, metodik tövsiyələr hazırlanmamış, kitabxana işçiləri üçün müşavirə, seminar və ya praktikumlar təşkil edilməmişdir.

Zənnimizcə, bu gün kitabxanalarımızın maddi-texniki bazasının yarıtmaz vəziyyətə düşməsinin bir səbəbini də burada axtarmaq lazımdır.

Kitabxanalarda pullu xidmətlərin həyata keçirilməsində optimal qiymətdə siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi olduqca vacib şərtlərdən biridir.

Məlumdur ki, marketinq fəaliyyətində qiymətdə siyasəti özündə bazis qiyməti, müqavilə qiyməti, dəyişkən qiymət, sövdələşmə qiyməti, cari qiymət, güzəştli qiymət və s. qiymətdə siyasət metodlarını birləşdirir.

Kitabxanalarda informasiya bazarının ümumi mühitindən asılı olaraq qiymətdə siyasət mexanizminin bütün metodlarından istifadə edilə bilər.

Pullu kitabxana-informasiya xidmətlərinin qiymətləri ilk növbədə müvafiq xidmətlərə olan tələbatın həcmi və intensivliyi, xidmətlərin keyfiyyəti və səmərəliliyi (operativliyi, dolğunluğu, relevantlığı və s.), onların hazırlanmasına sərf edilmiş vəsait, reklam xərclərinin ümumi məbləği, xidmət bazarının xüsusiyyətləri, digər rəqabət bazarlarındakı qiymətlər, əməyin stimullaşdırılmasına yönəlmiş xərclər, avadanlığın amortizasiyası, nəhayət, gəlir, mənfəət və s. amillər nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilir.

Şübhəsiz ki, qiymətlərin əmələ gəlməsi hər bir kitabxanada və kitabxana sistemində müvafiq xidmətlərin hazırlanması texnologiyasından, işçilərin peşə səviyyəsindən və kitabxananın maddi-texniki bazasından

nün ümumi vəziyyətindən də xeyli asılıdır. Bu səbəblərdən bütün kitabxanalarda eyni xidmətə vahid qiymətin müəyyən olunması hələlik mümkün deyil.

Hazırda dünya kitabxanalarında geniş tətbiq edilən qiymətdəyişmə metodu «orta xərclər + mənfəət» metodudur. Bu qiymətdəyişmə metodu üzrə mənfəətin məbləği orta xərclərin 20 faizindən 50 faizinə qədər hesablanı bilər.

Cəmiyyətdə kitabxanaçılıq fəaliyyətinin humanitar, maarifçilik, mədəni xarakter daşdığına nəzərə alsaq, «orta xərclər + mənfəət» metodunu qiymətdəyişmə siyasətində ən xeyirxah və ədalətli metod saymaq olar. Bu metod başca qiymətdəyişmə metodlarından fərqli olaraq xidmət bazarında qiymətlərin sabitliyini və oxuculara ziyan vurmada mənfəət götürmək prinsipini bərqərar edir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, iqtisadi baxımdan inkişaf etmiş ölkələrin kitabxanalarının marketing fəaliyyətində güzəştli qiymətdəyişmə metodu da ildən-ildən genişlənir. Belə ki, hazırda ABŞ və Avropa ölkələrinin əksəriyyətində uşaqlara, tələbələrə, mühacirlərə, 65 yaşından yuxarı oxuculara, turistlərə, əlillərə, müharibə veteranlarına, milli azlıqlara, sosial müdafiəsi zəif olan əhali təbəqəsinə aid olan bütün oxucu qruplarına əmtəə xassəli kitabxana-informasiya xidmətləri çox geniş güzəştirlərlə və bir sıra hallarda isə pulsuz göstərilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 90-cı illərdən başlayaraq ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, Yaponiya və digər ölkələrin kitabxana-informasiya müəssisələrində maşınla oxunan məlumat bazalarına, inteqral avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərinin inkişaf etməsi, kitabxana xidmətində İNTERNET sistemindən fəal istifadə edilməsi, CD-ROM, elektron poçtu və s. müasir informatika texnologiyasına əsaslanan xidmət növlərinin meydana gəlməsi, eləcə də informasiyanın hazırlanması və satışı ilə məşğul olan xüsusi korporasiyaların təşkil edilməsi pullu xidmətlərin maya dəyərinin aşağı düşməsinə səbəb olmuş, nəticədə həmin xidmətlərin satış qiymətlərinin ucuzlaşması meylləri güclənmişdir.

Qiymətlərlə əlaqədar onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir çox ölkələrdə pullu xidmətlərlə məşğul olan kitabxana-informasiya müəssisələrində bu və ya digər xidmət növünün müəyyənləşdirilməsi mexanizminə çox ciddi yanaşır. Məsələn, ABŞ-da yeni işlənilən hazırlanmış pullu xidmət növünün satış qiymətini müəyyənləşdirmək üçün kitabxanalara xüsusi ekspertlər qrupu dəvət olunur. Ekspertlər müvafiq xidmət növünün qiymətini müəyyənləşdirmək üçün mürəkkəb iqtisadi təhlil və hesablaşmalar aparırlar. Onlar konkret bir xidmət növünün işlənilən hazırlanmasında istifadə edilən avadanlığın, kapital qoyuluşunun, kitabxa-

na materialları və sənədlərin, məlumat bazalarının amortizasiya həcmi- nin, eləcə də iş vaxtının, əmək haqqının, inzibati və digər xərclərin də- qiq hesablanması yolu ilə həmin xidmət növünün bazar qiymətini müəyyənləşdirirlər.

Son illər bu təcrübədən Avropa ölkələri kitabxanalarında da geniş istifadə edilir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.*-1999.-№1.- S.3-16.
2. *Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük: H.I-II.- B., 2001.-395 s.*
3. *Kazımov K. Bazar iqtisadiyyatı və kitabxanalar.*-B.,1996.-36 s.
4. *Katler F. Marketingin əsasları.*-B., 1993.-559 s.
5. *Проблемы экономической деятельности библиотек в условиях рыночной экономики.* -М., 1999.-131 с.

Расим Кязимов

ПЛАТНЫЕ БИБЛИОТЕЧНЫЕ УСЛУГИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены принципы и методы организации платных услуг в крупных научных библиотеках. Особое внимание уделено опыту библиотек зарубежных стран по внедрению системы оплачиваемых услуг для различных групп индивидуальных и коллективных читателей.